

Pamokos tema

Lietuviškas žodis: istorija ir literatūra XIX a. II pusėje – XX a. pradžioje

Pamoka, skirta paminėti gegužės 7-ąją - spaudos atgavimo dieną

IV a, c klasės

istorijos mokytoja metodininkė Anžela Jablonskaitė

lietuvių k. ir literatūros mokytoja metodininkė Oksana Aleknavičius

Uždaviniai:

- 1. Pakartoti pagrindinius spaudos draudimo laikotarpio bruožus.*
- 2. Pristatyti žymiausias pasipriešinimo rusinimui asmenybes.*
- 3. Aptarti spaudos draudimo panaikinimo reikšmę valstybingumui, kultūrai, kalbai.*

Rusinio politikos

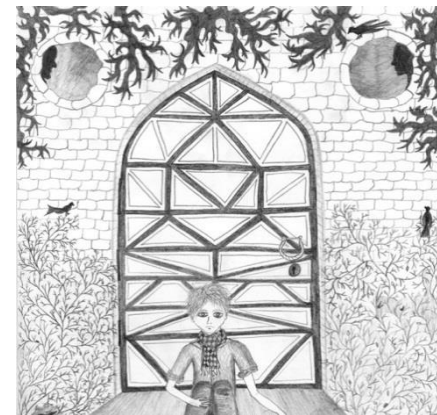
- *Po 1863-1864 m. sukilimo Lietuvoje pradėta vykdyti „rusiškų pradų atkūrimo“ politika.*
- *Pagrindiniai šios politikos tikslai:*
 - 1. iš viešo gyvenimo pašalinti lenkų kalbą;*
 - 2. neleisti katalikams užimti valstybinės tarnybos postų;*
 - 3. kontroliuoti ir varžyti Katalikų bažnyčią;*

Pagrindiniai šios politikos tikslai:

- 4. sudaryti sąlygas plėstis stačiatikybei;*
- 5. sparčiai steigti rusiškas pradines mokyklas;*
- 6. skatinti rusus keltis į lietuviškas gubernijas;*
- 7. lotynišką abėcėlę pakeisti rusiška ir uždrausti imperijoje lietuvišką spaudą lotynišku raidynu.*

Švietimo padėtis

- *1864 m. balandžio 4 d. uždarytos visos lietuviškos nevalstybinės ir katalikų parapiinės mokyklos, jų vietoje pradėtos steigti rusiškos.*
- *Vidurinėse mokyklose uždraustas lietuvių kalbos dėstymas.*

Nelegalios lietuviškos mokyklos buvo dviejų tipų:

- *Mamos mokykla*

*Petras Rimša
„Vargo mokykla“
(1906 m.)*

Daraktorių mokykla

- *slapta, pogrindinė, mokykla, dažniausiai buvusi kaime ar ūkininkų sodyboje, kurioje vaikus lietuvių kalbos mokydavo išsilavinimą turintis tautietis, vadintas daraktoriumi. Tai išskirtinis XIX a. lietuvių tautos pasipriešinimo carinės Rusijos vykdytai nutautinimo politikai pavyzdys.*

Spaudos draudimas

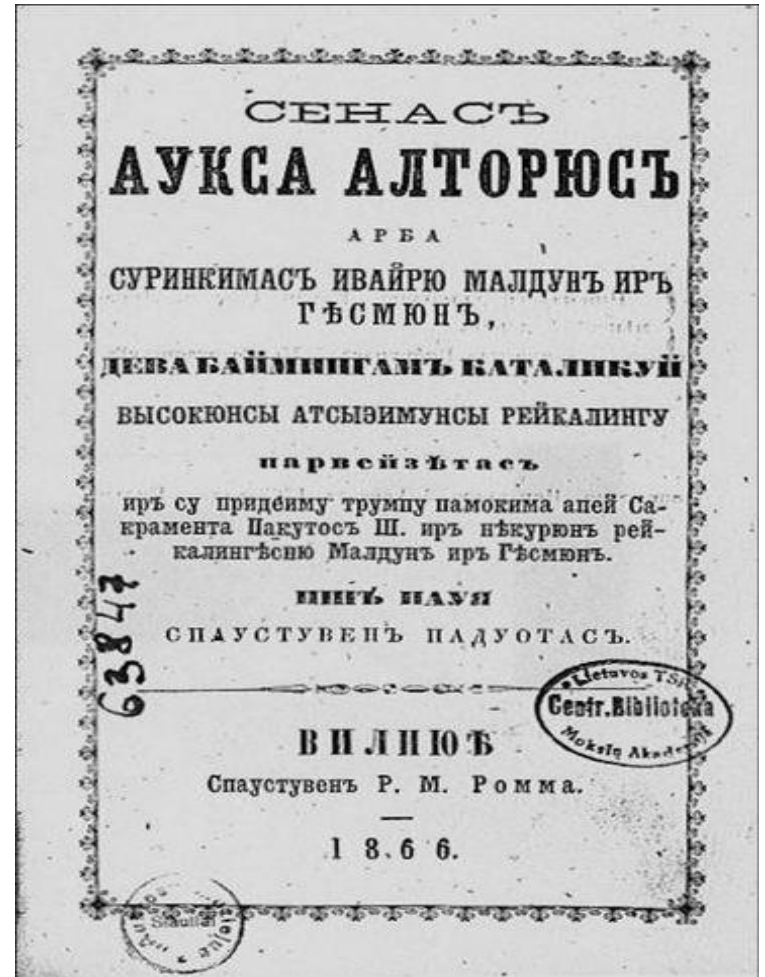

- *1864 m. birželio 5 d. generalgubernatorius M. Muravjovas uždraudė lotyniškomis raidėmis spausdinti elementorius.*
- *1864 m. lapkričio 23 d. uždrausta spausdinti ir kitus leidinius.*
- *Uždrausta įvežti į Lietuvą leidinius lotyniškomis raidėmis.*

Spaudos draudimas

- *1865 m. rugsėjo 18 d. generalgubernatoriaus K. Kaufmano įsakymu įsigaliojo tvarka, pagal kurią lietuviški leidiniai gali būti leidžiami tik tomis raidėmis, kokiomis rašė pats Rusijos imperatorius, ji vadinama kirilica (lietuviško rašto rusiškas raidynas).*
- *Nuo 1873 m. sausio 2 d. uždrausti ir lietuviški leidiniai gotiškomis raidėmis.*

*Knyga „Aukso altorius“,
išleista kirilica
(Vilnius, 1866 m.)*

Nuo draudžiamo žodžio iki išlaisvintos minties

Pasipriešinimas rusinimui

- *Pirmasis lietuviškos spaudos draudimui pasipriešino Žemaitijos vyskupas*

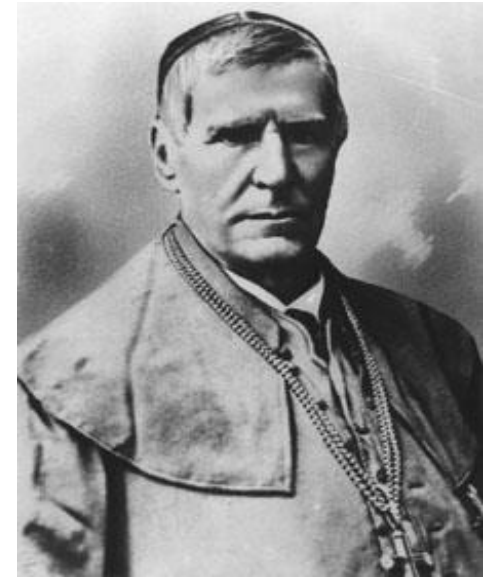
Motiejus Valančius:

- *paskatino katalikus steigti nelegalias lietuviškas pradines mokyklas;*
- *pirmasis Rytų Prūsijoje organizavo lietuviškų leidinių spausdinimą;*

Motiejus Valančius

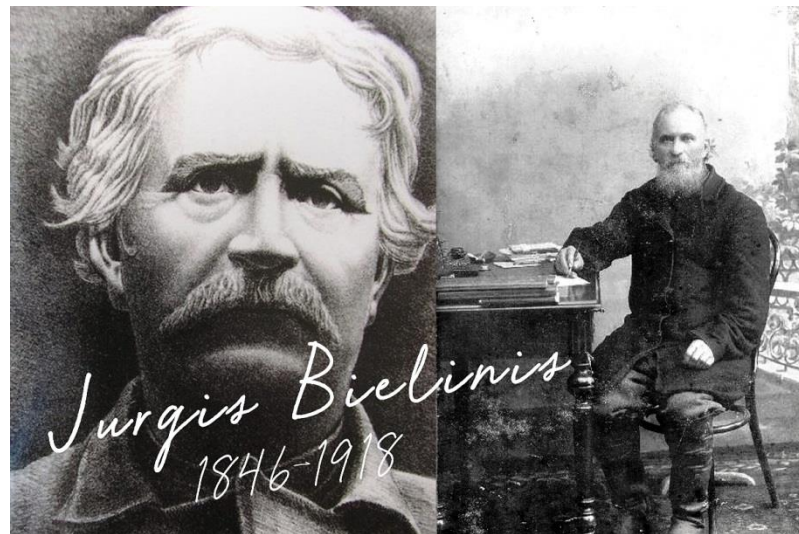
- *1867 m. įkūrė pirmąją nelegalią knygnešių organizaciją;*
- *kunigai, vėliau valstiečiai, rašė kolektyvinius prašymus leisti spausdinti bent kai kuriuos leidinius;*
- *iš viso iki 1904 m. tokių prašymų buvo parašyta apie 93.*

Knygnešiai

- *1864-1904 metai – tai tik nedidelė tautos istorijos atkarpėlė, tačiau joje telpa žūtbūtinė lietuvių tautos kova už gimtąjį žodį, už savo egzistenciją. Šios kovos simboliu tapo knygnešys.*

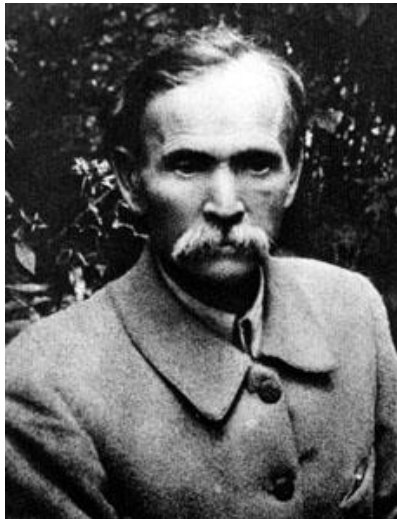
- *Žymiausi knygnešiai:
Jurgis Bielinis –
knygnešių karalius*

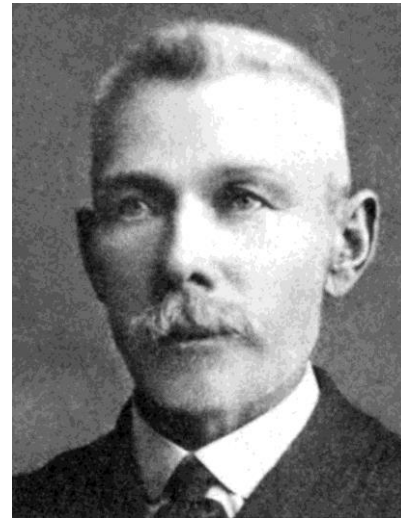
Žymiausi knygnešiai:

- Per 40 spaudos draudimo metų Lietuvos teritorijoje susikūrė visas knygnešių tinklas.*

Kazys Ūdra

Juozas Sakalauskas

Žymiausi knygnešiai:

- *Manoma, kad per 40 spaudos draudimo metų į tautą kovoti dėl lietuviškos spaudos išėjo 2000 knygnešių. Jie ir atlaikė carinės žandarmerijos, policijos ir pasienio kariuomenės puolimą prieš lietuvišką knygą ir žodį.*

Juozas Angrabaitis

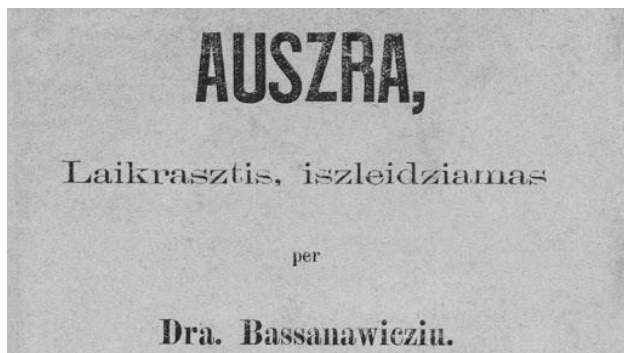

Spaudos draudimo metai (1864-1904)

- *Tai metai lietuvių tautos tvirtumo, drąsos ir pasiaukojimo dėl savo gimtosios kalbos, dėl lietuviškojo rašto apsaugojimo ir išsaugojimo.*
- *Sunkus ir nepaprastai pavojingas knygnešio darbas – nešti žmonėms šviesą.*
- *Gimtasis žodis išsaugojo mūsų tautos tikrumą, apsaugojo ją nuo išstipimo gausesnių kaimynų jūroje.*

Nelegali periodinė lietuvių spauda

- *1883-1886 m. Tilžėje ir Ragainėje buvo leidžiamas pirmasis nelegalus lietuviškas laikraštis „Aušra“.*
- *Iš viso išleista 40 „Aušros“ numerių.*
- *Pirmuoju „Aušros“ redaktoriumi buvo Jonas Basanavičius.*

Nuo draudžiamo žodžio iki išlaisvintos minties

Laikraštis „Aušra“

- *propagavo tautinį sąmoningumą, pasisakė prieš rusinimą, lenkinimą;*
- *reikalavo lietuvių kalbai tokių pat teisių, kokias turėjo kitos tautos, įėjusios į Rusijos imperijos sudėtį;*
- *daugiausia dėmesio buvo skiriama kultūrai, Lietuvos istorijai, tautinės savigarbos žaditimui.*

Laikraštis „Varpas“

- 1889-1905 m. Tilžėje ir Ragainėje buvo leidžiamas antrasis nelegalus lietuviškas laikraštis „Varpas“

Metas I. Sausis 1889 m. Num. I.

„Varpas“ susikėlimas
Tilžėje 30 kiekvieno mėnesio
Metas prekė su pristatymu
Kosijoje 1/2 r. 1/2 r.
Prūsijoje 1/2 r. 1/2 r.
Amerikoje ir kitur 1/2 r. 1/2 r.

VARPAS

literatūros, politikos ir mokslo mėnesinis laikraštis.

Apiešimais „Varpas“ kasdieną už kiekvieną ketvirtą dalį, silyt smulkiu kasdien spausintu 20 pėn arba 10 kap. pėrimais „Varpas“ rėdystėje BITEŠTĖ per Lumpėnų, Darpėnėn.

Naujas laikraštis.
Tose szalyse, kur žodis liūsas, kur aiškimas ir platinimas tautišku idėju peranda trūkimo; kur beveik kiekviena dalis dyvasizku turta...

truktū mums ir inteligentizku spēku, kad Lietuvėi – inteligentai butu mažiaus apsilėidę ir atszalę ant visko, kas priguli prie tautišku dalyku. Ne per dėsio sąkydams, kad nėra dėl Lietuvėiu – inteligentū sunkesnio daigto, kaip elgtiesi pagal reikala...

Metas I. Sausis 1889 m. Num. I.

VARPAS

literatūros, politikos ir mokslo mėnesinis laikraštis.

Apiešimais „Varpas“ kasdieną už kiekvieną ketvirtą dalį, silyt smulkiu kasdien spausintu 20 pėn arba 10 kap. pėrimais „Varpas“ rėdystėje BITEŠTĖ per Lumpėnų, Darpėnėn.

Naujas laikraštis.
Tose szalyse, kur žodis liūsas, kur aiškimas ir platinimas tautišku idėju peranda trūkimo; kur beveik kiekviena dalis dyvasizku turta...

truktū mums ir inteligentizku spēku, kad Lietuvėi – inteligentai butu mažiaus apsilėidę ir atszalę ant visko, kas priguli prie tautišku dalyku. Ne per dėsio sąkydams, kad nėra dėl Lietuvėiu – inteligentū sunkesnio daigto, kaip elgtiesi pagal reikala...

Nuo draudžiamo žodžio iki išlaisvintos minties

Pasijutau lietuviu esąs...

- *J. Basanavičiaus redaguotas laikraštis iš nutautėjusio V. Kudirkos padarė sąmoningą lietuvi, „Aušros“ darbo tęsėją.*
- *„Aušra“ ėjo tik trejus metus 1883-1886 (nelaisvės sąlygomis spauda ilgai gyvuoti negalėjo). Po kelerių metų Kudirka sumanė tęsti „Aušros“ leidybą, tačiau jo vienminčiai nusprendė, kad laikraštis jau turėtų būti kitu pavadinimu.*
- *V. Kudirka sugalvojo: „Varpas“.*

Laikraštis „Varpas“

- *„Varpo“ iniciatoriai buvo 1888 m. Varšuvoje įsteigtos Lietuvių draugijos nariai: J. Kaukas, J. Staugaitis, J. Gaidys-Gaidamavičius, J. Adomaitis-Šernas ir kt.*
- *Nuo 1890 m. leidžiamas laikraščio priedas „Ūkininkas“*

„Varpo“ tikslai:

- *siekti Lietuvos politinio savarankiškumo per ekonominę ir kultūrinę stiprėjimą;*
- *kelti ūkio padėtį, skatinti amatus, prekybą;*
- *kovoti su lietuvių emigracija;*
- *platinti švietimą, šelpti mokslus einantį jaunimą.*

V. Kudirkos eilėraštis „Varpas“

- *Varpas to paties pavadinimo V. Kudirkos eilėraštyje ima žadinti Lietuvą auštant:*

*Kad rytą saulė spinduliu pirmiausiu
Apreiškė žemei tekėjimą savo,
Užgaudė varpas liepimu aiškiausiu
Kelkite, kelkite, kelkite, kelkite...*

Katalikiškos pakraipos nelegali periodinė lietuvių spauda

- *1890-1896 m. buvo leidžiamas katalikiškos pakraipos mėnraštis „Žemaičių ir Lietuvos apžvalga“, kuris atstovavo konservatyviąją katalikybės kryptį.*
- *1896-1904 m. leidžiamas katalikiškas laikraštis „Tėvynės sargas“, kurį redagavo Juozas Tumas-Vaižgantas.*

Pirmosios politinės partijos

- *1896 m. buvo įsteigta pirmoji partija – Lietuvos socialdemokratų partija.*

Steigėjai – Andrius Domaševičius ir Alfonsas Moravskis.

- *Svarbiausiu tikslu socialdemokratai laikė socialistinės santvarkos įvedimą, pasisakė už federacinę Lenkijos valstybę, kurią sudarytų Lietuva, Lenkija, Latvija, Gudija ir Ukraina.*

Pirmosios politinės partijos

- *1902 m. varpininkų suvažiavime „Varpo“ programos pagrindu įkurta Lietuvos demokratų partija.*
- *Žymiausi veikėjai: Kazys Grinius, Povilas Višinskis, Jonas Vileišis.*
- *Svarbiausias tikslas – Lietuvos valstybingumo atkūrimas.*
- *Pasisakė prieš nutautinimą, už galimybę vartoti gimtąją lietuvių kalbą, švietimo plėtrą.*

Pirmosios politinės partijos

- *1905 m. įkurta Lietuvos krikščionių demokratų sąjunga. Žymiausi veikėjai: Juozas Tumas-Vaižgantas, Jonas Mačiulis-Maironis.*
- *Svarbiausias tikslas – siekti Lietuvos nepriklausomybės.*
- *Siekė krikščioniškų moralės normų įgyvendinimo.*

Maironio eilėraštis „Vilnius prieš aušrą“

*Antai pažvelki! Tai Vilnius rūmais
Dunkso tarp kalnų plačiai!
Naktis jį rūbais tamsiais kaip dūmais
Dengia! Jis miega giliai!
Kame tas garsas, kuriuo skambėjai?
Kame galybė ir pranokėjai?
Kur tavo, Vilniau, tie spinduliai,
Kuriuos skleidei
Lietuvai, mūsų tėvynei?*

Pirmosios politinės partijos

- *1905-1907 m. pradėjo burtis ir būsimieji tautininkai, kurie tuo metu buvo vadinami viltininkais, o vėliau vairininkais.*
- *Svarbiausias jų tikslas – kova su lenkišku nacionalizmu.*
- *Vairininkai siekė patraukti į savo pusę lenkiškai kalbančių lietuvių bajoriją ir atkurti Lietuvos valstybę.*
Žymiausi veikėjai: Antanas Smetona

Spaudos draudimo panaikinimas

- *1904 m. gegužės 7 d. caro valdžia panaikino lietuviškos spaudos draudimą, kaip nepasiekusį savo tikslų.*
- *Spaudos draudimo panaikinimo priežastys buvo nelegalios lietuviškos spaudos leidyba užsienyje ir knygnešių veikla.*
- *Pirmasis legalus lietuviškas laikraštis „Vilniaus žinios“ buvo leidžiamas nuo 1904 m.*

Maironio eilėraštis „Vilnius prieš aušrą“

Ko taip nuliūdai? Ko ant krūtinės

Ašara krinta griaudi?

Gailiesi, amžius didžius atminęs?

Praeitį brangią liūdi?

Žiūrėk, rytuose aušra jau teka;

Pabudę paukščiai pagiriais šneka;

Laikai juk mainos: slėgė pikti, -

Nušvis kiti

Lietuvai, mūsų tėvynei.

***Pasitikrink, ką sužinojai, ir
įsivertink savo pažangą!***

<https://quizizz.com/join/quiz/5ea55a8c028d7a001d62ec3e/start?studentShare=true>

meilė, draugystė,
draugas, ačiū, tėvynė,
mama, motinėle, Lietuva,
šeima, saulė, laisvė, ažuolas

Nuo draudžiamo žodžio iki išlaisvintos minties

Papildoma medžiaga

Sužinojai pagrindinę informaciją apie lietuvišką žodį spaudos draudimo metais. Kitose skaidrėse rasi papildomos medžiagos, kuri tau padės geriau suvokti šį laikotarpį.

Lietuviškos spaudos draudimas ir tautinis atgimimas

Filmas apie lietuviškos spaudos draudimo metus, apie knygnešius, apie visuotinį lietuvių švietimą ir blaivinimą, apie tautinio atgimimo žadinimą ir jo žadintojus, apie 1904-ųjų gegužės 7-ąją caro Nikolajaus II panaikintą lietuviškos spaudos draudimą.

<https://www.youtube.com/watch?v=1YWYY4PtUCI>

Filmas „Knygnešys“

1869 m. Lietuva carinės Rusijos sudėtyje. Lietuviškas raštas uždraustas, tačiau represijos susilaukia netikėto atsako – visoje Lietuvoje išplinta slaptos lietuviškos mokyklos, o knygnešiai pradeda platinti lietuvišką raštą. Nors didelė dalis visuomenės – dar abejinga lietuvybei, knygnešių gretos auga... XIX a. Lietuvos kaimo gyvenimas, pavojai ir sunkūs pasirinkimai, tai – tik menka dalis to, su kuo susiduria plevėsa Jurgis susipažinęs su knygnešiu Mažvydu.

Nuoroda į filmą:

<https://www.youtube.com/watch?v=G8byTZ60pjQ>

Pagrindinio veikėjo Jurgio prototipas – knygnešys Jurgis Bielinis

Nuo draudžiamo žodžio iki išlaisvintos minties

Filmas „Pasijutau lietuviu esąs“

Režisieriaus Justino Lingio filme pasakojama apie dr. Vinco Kudirkos gyvenimo ir kūrybos kelią, jo apsisprendimą keisti savo ir Lietuvos likimą.

<https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/45671/pasijutau-lietuviu-esas>

*Pamoka Maironio
lietuvių literatūros muziejuje Lietuvos
kūrimo istorija, arba Maironis Kaune*

http://www.muziejuedukacija.lt/lt/lietuvos_kurimo_istorija_arba_maironis_kaune